

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

RECENZOVANÝ ČASOPIS | PEER-REVIEWED JOURNAL

2022 | Vol. 14 | No. 2 | ISSN 1803-8220

BANKOWICZ, Marek; KUBÁT, Michal (2021). *Co je politika a jak ji zkoumat? Politická věda Giovanniho Sartoriho*. Brno: CDK, 150 s. ISBN 978-80-7325-515-2.

RECENZE JIŘÍHO BAROŠE
REVIEW FROM JIŘÍ BAROŠ

https://doi.org/10.14712/1803-8220/11_2022

Published: 29/04/2022

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

This article is protected by copyright. Copying and use of its content and presenting it as original research without proper citation is plagiarism, which is subject to legal sanctions.

Katedra politologie Institutu politologických studií

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy

Department of Political Science, Institute of Political Studies

Faculty of Social Sciences, Charles University

BANKOWICZ, Marek; KUBÁT, Michal (2021). *Co je politika a jak ji zkoumat? Politická věda Giovanniho Sartoriho*. Brno: CDK, 150 s. ISBN 978-80-7325-515-2.

Marek Bankowicz a Michal Kubát nabídli českému čtenáři poutavé představení jedné z největších postav politické vědy všech dob, kterou bezpochyby byl nekonvenční Florentin Giovanni Sartori. V stručné, leč výstižné knize tematizují nejvýznamnější části celého jeho díla. V sedmi kapitolách zachycují veškeré rozpětí jeho hlavních odborných zájmů: nejprve se věnují jeho téměř neznámým filosofickým spisům, aby posléze rozebrali jeho polemiku s marxismem, příspěvky k teorii demokracie, komparativní politologii a metodologii politické vědy. Uceleností svého přístupu zaplňují bílé místo, jelikož souhrnné práce o tomto gigantovi našeho oboru bohužel (a to i ve světovém měřítku) chybí. Jistě neoriginálnější jsou pasáže, v nichž se věnují Sartoriho raným filosofickým studiím (str. 13–26) a jeho polemice s marxismem (str. 27–40), neboť tyto části jeho díla zůstávají stranou pozornosti většiny politických vědců, byť pomáhají plasticky vykreslit intelektuální podhoubí pozdějšího Sartoriho díla.

Osobnost tohoto „učence a vědce“ (str. 123), jak ji vykreslují hned v úvodu knihy, je natolik přitažlivá, že i já jako někdo, kdo se nezabývá empirickou politologií, ale normativní politickou teorií, jsem cítil velkou touhu proniknout do jeho myšlení a utřídit si poznání, které jsem o něm při svém studiu kdysi získal. Empirická politologie a normativní politická teorie (bohužel) často fungují jako dva do sebe uzavřené světy, kterým chybí větší komunikace mezi sebou. Toto rozpojení se s rostoucí specializací prohlubuje. Politický vědec totiž mnohdy tráví víc a více času zvládnutím stále sofistikovanejších metodologických přístupů, zatímco politický teoretik pracně hledá svoje místo vytříbenějším pracováním, či naopak břitčím vymezováním se vůči rawlsovskému způsobu konstruování normativních teorií. Jak politického vědce, tak politického teoretika rozsáhlejší

pozornost věnovaná textům v tom druhém podoboru odvádí od jeho vlastního vědeckého povolání.

Přesto jsou tu autoři z toho „druhého tábora“, které se vyplatí číst. Mezi ně bezpochyby patří Sartori, a to nejen kvůli svým raným filosofickým spisům. O nich se lze domnívat, že spíše dále zůstanou stranou zájmu, jelikož zasvěcených publikací o Kantovi a Hegelovi je dnes opravdu dost a Croceho idealismus je mimo hlavní trendy současné filosofie. Navíc, objevení analytické metafyziky, jež jde opačným směrem než Kantova kritická filosofie (ta byla kritická k tradiční metafyzice), může do budoucna proměnit i politickou filosofii, která zůstává až příliš v zajetí kantovských východisek. Sartori je ale ještě zajímavější pro svou teorii demokracie (viz str. 41–62), k níž se níže ještě dostaneme.

Rád bych nyní zdůraznil, že recenzovaná kniha může být pro politické teoretiky (ale vlastně pro jakéhokoliv čtenáře) užitečným vodíkem po Sartoriho díle jako celku a může je navést k tomu, co je v něm (pro ně) nejzásadnější. Nedává smysl, aby dále převykládal bohatý Bankowiczův a Kubátův výklad. Ani se necítím kompetentní, abych se pokusil – jak to recenzenti často činí – určitým způsobem jejich výklad korigovat či zpochybnit. Jako politický teoretik se totiž se Sartorim setkávám jen zřídka; paradoxně moje dvě poslední setkání byla s dvěma aspekty jeho díla, které naši autoři netematizují, tj. s jeho teorií multikulturalismu a konstitucionalismu. Spíše naznačím některé otázky a podněty, které mne při čtení této knihy napadaly – otázky, které bych nejradši kladl samotnému Sartorimu, ale které tímto způsobem budu klást čtenářům této recenze.

Zásadní zlom v politické teorii posledních desetiletí přišel s vydáním Rawlsovy Teorie spravedlnosti (Rawls 1971). Jeho dílo nahradilo do té doby určující soustředění se na

dějiny politických idejí a překročilo také (post-wittgensteinovskou) konceptuální analýzu. Ta sice přetrvává, ale aspirace politických teoretiků míří výše. Dlužno dodat, že pro konceptuální analýzu nabízí Sartori spoustu podnětů, protože mu jde o správnost myšlení a užívání jazyka, tj. o správné pochopení slov a pojmů (klíčová je pro něj typická filosofická otázka „co je?“ – viz str. 116), přičemž jeho poznámky o nebezpečnosti stupňování (zde by se nabízela konfrontace s dílem Vladimíra Čermáka, s jeho myšlenkou existence politických systémů na kontinuu mezi póly ideálně typických režimů – viz Čermák 2017) a natahování pojmů či o žebříku abstrakce mohou zaujmout i politické teoretiky (viz str. 120–122).

S Rawlsovým dílem se ale politická teorie proměnila (viz k tomu List a Valentini 2016). Začala éra vytváření (velkých) normativních teorií, které jsou založeny na určitých základních principech. Propojením těchto principů (např. Rawlsových dvou principů spravedlnosti) s určitými empirickými premisami či generalizacemi (o sociálních podmínkách) vznikají komplexní politické teorie. Rawlsova normativní teorie chtěla být jakousi obdobou velkých teorií empirických věd (typu Newtonovy teorie gravitace). Zatímco sociologie nabízí množství těchto „velkých teorií“, politologie se může zdát (normativnímu teoretikovi) chudší. Ve své pochybnosti může být podpořen i běžným kurikulem těchto oborů: zatímco na sociologii jsou běžné kurzy sociální teorie (zahrnující klasiky typu Webera, Durkheima či Marxe, tak současné teoretiky jako Giddense či Becka), pokud politologické pracoviště nabízejí kurzy politické teorie, jedná se právě o normativní politickou teorii.

Sartoriho dílo představuje jistou výjimku z toho trendu politologie držet se „více při zemi“. Nabízí totiž bohaté empirické generalizace o fungování demokratických společností. Poskytuje však zároveň odpověď na otázku, proč by politologie neměla příliš aspirovat na velké (vše)vysvětlující teorie,

k nimž má Sartori odpor pro jejich přílišnou obecnost a plytkost (str. 122). Ani on se však nevyhne určitým obecným premisám, skrze něž nahlíží na fenomén politiky. Východiska jeho pohledu se ale mohou zdát z pohledu mainstreamu politické teorie problematičtější. Klade totiž důraz na nezávislost (tj. na etice, morálce, náboženství atd.) a soběstačnost (sebe-vysvětlující charakter) politiky (str. 111). To by se nemuselo setkat s nadšením např. rawlsovských politických teoretiků (a ostatně i mnoha teologů, podle nichž duchovní a časný řád nejsou zcela autonomní, ale zůstává mezi nimi navzdory veškeré jejich odlišnosti jistá spojitost vyplývající ze vztahu nadpřirozených a přirozených cílů či účelů, k nimž směřuje lidské jednání). Dominantní („moralistický“) přístup v politické teorii totiž svým způsobem nadřazuje morálku politice, jelikož morálka klade nezbytné podmínky uplatňování moci a omezuje její výkon. Byť uznává specifičnost politiky, nepovažuje ji za něco zcela autonomního. Sartoriho myšlenky naznačují, že by v současném sporu mezi politickými moralisty a realisty (k tomu viz Baroš 2019) stál na straně těch druhých, kteří chtějí vycházet z reality politického života a z pojmů, jež politický život sám s sebou nese. Ale není úplně jasné, proč bychom tuto vizi politiky měli preferovat.

Straussianům (viz k nim Pangle 2004) by zase mohlo vadit Sartoriho pojmání politického režimu (jen) jako stroje či mechanismu, který by měl v první řadě fungovat (str. 91–92). Všechny politické teorie, které hledají inspiraci v klasické (tj. platónské či aristotelsko-tomistické) tradici, by sice ocenily pomoc, již nám Sartori poskytuje s uchopením vztahů mezi institucionálním uspořádáním, volebním systémem a politickými stranami a stranickým systémem (str. 91). Kritika by ale směřovala především k tomu, co Sartori neříká, tj. jakých fenoménů si nevšímá. Straussianům by chybělo hlubší pojmenování cílů politického zřízení, jež by mělo lidi směřovat k naplnění a společnému dobru. Politický režim se totiž

snaží své občany formovat, aby byli schopni dosahovat těchto cílů. Tito autoři by se proto Sartoriho ptali, zda si myslí, že politický režim může fungovat dobře, pakliže nevede lidi ke ctnosti. Ač Sartori pojmenovává nezbytné podmínky pro efektivitu a stabilitu politických režimů (str. 92), tyto podmínky by nebyly podle nich dostatečné pro zajištění jejich vzkvétání. Analýza fungování politických zřízení vyžaduje i zkoumání lidských typů, které vytváří způsob života dané společnosti s jeho konkrétními životními styly, mravním vkusem, formou státu, vlády a duchem zákonů. Takto robustní uvažování o konstitucionalismu ale Sartori nezastává, i proto, že ústavu chápe (v souladu s negativním konstitucionalismem) jako nástroj omezení moci státu. Tím se dostáváme k poslednímu bodu, kterého bych se chtěl dotknout – k jeho chápání liberální demokracie.

Sartori odmítá demokracii s přívlastky, ovšem jeden přívlastek přesto přijímá, a to přívlastek liberální (str. 57). Je však otázka, zda by použitelných přívlastků nemohlo být víc: jako alternativy liberální demokracii by se totiž nabízely ústavní či reprezentativní demokracie. Sousloví ústavní demokracie by mohlo mít výhodu, protože by současné demokracie nespojovalo jen s jednou, jakkoliv zásadní, myšlenkovou tradicí. Naopak by přijímalo fakt, že modernita je pluralitní a na konstrukci současných demokracií se podílely různé intelektuální tradice, které se vůči liberalismu vymezují. Otázka liberalismu je vůbec zajímavá: jsou tu totiž hlasy (např. Patrick Deneen), které jej považují za poslední utopickou ideologii Západu, kterou bychom měli opustit ve prospěch post-ideologické, na zkušenosti a praxi orientované

politiky. Podobně jako jiné velké ideologie i liberalismus touží po přestavbě světa a představuje bojovnou víru. Bylo by zajímavé, jak by na tuto Deneenovu kritiku (Deneen 2019) reagoval „osvícenský liberál a racionalista“ (str. 25) Sartori.

Liberální demokracii popisuje Sartori vzletně: je mu politickým systémem, který je v souladu s lidskou přirozeností (str. 42). Zdá se dokonce, že se podle něho podařilo v historii naplnit tento ideál jen v moderní době (str. 45), zatímco jindy nebyl potenciál lidské přirozenosti plně realizován. Liberální demokracii spojuje Sartori s omezením většiny ze strany práva a aktivit menšiny (str. 57). Liberalismus vnímá jako přístup, v jehož centru pozornosti stojí svoboda a lidská práva, pluralismus a tolerance (str. 58). Ne všichni liberálové by ale s tímto Sartoriho výčtem klíčových hodnot souhlasili. Někteří, kdo sami sebe nepovažují za liberály, by na této úrovni abstrakce zase nemuseli mít s těmito hodnotami problém (byť by jim asi jiné hodnoty v tomto výčtu chyběly). Ďábel je ale v detailech; dost by záleželo, jak bychom tyto hodnoty vymezili. Někteří liberálové by zase nesouhlasili, že liberalismus je jen doplňkem demokracie (str. 59), ale považovali by jej za minimálně stejně důležitý. Mnohé tyto úvahy směřují do hájemství politické filosofie, ovšem mají svůj přesah i do empirické vědy, když se pokouší uchopit jedinečný charakter našich demokratických režimů. Otázky, které Sartoriho dílo podněcuje, vedou k nutnosti spolupráce a vzájemného ovlivňování těchto oblastí zkoumání. Je velkou zásluhou Marka Bankowicze a Michala Kubáta, že nás zasvěceně provedli mimořádným dílem velkého Florentána, které nepřestane inspirovat dál.

Jiří Baroš¹

¹ Mgr. et Mgr. Jiří Baroš, Ph.D. je odborným asistentem Katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity (Joštova 10, 602 00 Brno). Kontakt: baros@fss.muni.cz ResearcherID: T-3852-2019. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8744-463X>

LITERATURA:

- BAROŠ, Jiří (2019). Realismus a idealismus v politické teorii. In DUFEK, Pavel; BAROŠ, Jiří (eds.). *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filosofie*. Praha: SLON, pp. 50–69.
- ČERMÁK, Vladimír (2017). *Otázka demokracie*. 2 sv. Brno: CDK.
- DENEEN, Patrick (2019). *Proč selhal liberalismus*. Praha: Academia.
- LIST, Christian; VALENTINI, Laura (2016). The Methodology of Political Theory. In CAPPELEN, Herman; GENDLER, Tamar Szabó; HAWTHORNE, John (eds.). *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology*. Oxford: Oxford UP, 277–306.
- PANGLE, Thomas L. (2004). Straussian Approaches to the Study of Politics. In GAUS, Gerald F.; KUKATHAS, Chandran (eds.). *Handbook of Politics Theory*. London: Sage, pp. 31–45.
- RAWLS, John (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard UP. <https://doi.org/10.4159/9780674042605>.